

ΗΛΙΑΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ

Η ΣΟΛΟΜΩΝΤΕΙΑ ΑΜΦΙΘΥΜΙΑ
ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ
ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ ΤΗΣ

I

Η εισήγηση* αυτή έχει μια ιδιαιτερότητα. Ουσιαστικά επικεντρώνεται στο σχολιασμό και την ανάδειξη της κρυφής ή απόκρυφης συγγένειας τριών αποσπασμάτων κειμένων στα οποία πιστεύουμε ότι ανιχνεύεται η βυζαντινή αμφιθυμία απέναντι στην ιουδαϊκή κληρονομιά, αλλά και το σολομώντειο ιδεώδες των Βυζαντινών στα χρόνια των πρώτων Μακεδόνων αυτοκρατόρων. Με την αποκρυπτογράφηση των σχετικών αποσπασμάτων επιχειρείται στη συνέχεια να ελεγχθούν σύγχρονες, αγοραίες θεωρήσεις οι οποίες προβάλλουν στα βυζαντινά πράγματα τη σύγχυση του αντιβραχισμού με τον αντισημιτισμό και με περισσή αντιστοροχία και απλουστευτική επιπολαιότητα βλέπουν στον Βασίλειο τον Α΄ τον Χίτλερ του Βυζαντίου. Εισαγωγικά και σε σχέση με τα παραπάνω αξίζει να προταχθούν τα λεγόμενα του Dagron που

* Η εισήγηση δημοσιεύεται όπως περίπου ανακοινώθηκε το 1993. Στις υποσημειώσεις προστέθηκαν επιλεκτικά σχόλια και νεότερες εργασίες. Χρησιμοποιούμε τις παρακάτω βραχυγραφίες: Start, *The Jews* = J. Start, *The Jews in the Byzantine Empire, 641-1204*, Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie, Αθήνα 1939· Sharf, *Byzantine Jewry* = A. Sharf, *Byzantine Jewry from Justinian to the Fourth Crusade*, Λονδίνο 1971· Dagron, *Constantinople imaginaire* = G. Dagron, *Constantinople imaginaire. Études sur le recueil des «Patria»*, Παρίσι 1984· Dagron και Deroche, «Juifs et Chrétiens» = G. Dagron et V. Deroche, «Juifs et Chrétiens dans l'Orient du VIIe siècle», *Travaux et Mémoires* 11 (1991), σελ. 17-248· Dagron, «Le traité» = G. Dagron, «Le traité de Grégoire de Nicée sur le baptême des Juifs», *Travaux et Mémoires* 11 (1991), σελ. 313-357· Dagron, «Judäiser» = G. Dagron, «Judäiser», *Travaux et Mémoires* 11 (1991), σελ. 359-380· Jacoby, «Les Juifs» = D. Jacoby, «Les Juifs de Byzance: Une communauté marginalisée», Πρακτικά Ημερίδας *Οι περιθωριακοί στο Βυζάντιο*, επιμ. Χρύσα Α. Μαλτέζου, Αθήνα 1993, σελ. 103-154· G. Dagron, *Empereur et Prêtre. Étude sur le «césaropapisme» byzantin*, Παρίσι 1996.

σε διαφορετικά βεβαίως συμφραζόμενα, αλλά πάντα σε μελέτη του για τους Εβραίους στο Βυζάντιο, αναφέρει ότι «la vraisemblance, grande ennemie de l'histoire» αλλά και ότι στη «fausse objectivité de l'élaboration légendaire» υπάρχει μια «verité plus vraie que l'histoire»¹. Καθώς λοιπόν η μυθολογία και η ιστορία αναφέρονται στην «ιστορικότητα» διά του *ιστορείν*, έτσι και στα τρία αποσπάσματα το *ιστορείν* επαναπεριγράφει την ιστορική συνθήκη και μάλιστα, πιστεύουμε, το βυζαντινό σολομώντειο ιδεώδες. Επιπλέον τα αποσπάσματα αυτά εμπλουτίζουν, υποστηρίζοντάς τις, δύο άλλες εργασίες μου γνωστές ως επεισόδια της Δανηλίδος και του Αδριανού, στις οποίες είχε επισημανθεί το ίδιο σολομώντειο κλίμα². Δύο μάλιστα από τα κείμενα που θα σχολιαστούν εδώ, μια βυζαντινή Αποκάλυψη του 8ου αι. και ένα εβραϊκό Χρονικό δεν είχαν χρησιμοποιηθεί στις εργασίες αυτές. Στην παρούσα λοιπόν εισήγηση με τη βοήθεια των κειμένων και των εργασιών αυτών γίνεται μια σύντομη επισκόπηση στους πριν από τους Μακεδόνες χρόνους και εξετάζεται, κυρίως κατά τις βασιλείες Βασιλείου και Λέοντος, η παράδοση και μετάπλαση του κατεξοχήν σολομώντειου θέματος με τις δυναστικές του σκοπιμότητες: της ανέγερσης ναού από βασίλεια, της επίσκεψης του έργου από μια βασίλισσα του Νότου κατά το σολομώντειο πρότυπο, αλλά και η αποκαλυπτική καταβολή και η αμφιθυμία της σολομώντειας ιδεολογίας των πρώτων Μακεδόνων.

Επιτρέψτε μου, αρχίζοντας την ανακοίνωσή μου, να σας μεταφράσω ένα απόσπασμα από τον Ψευδοσυμεών. Θα σας παρακαλέσω να συγκρατήσετε τις τέσσερις ενότητες του που παρατίθενται συνεκτικά και χρονολογικά από το χρονογράφο. Οι ενότητες αυτές «au ton et aux intentions cachées»³ όντως παραδίδονται από τον Ψευδοσυμεών κατά τρόπο που υποβάλλεται εκτός από τη θεματική συνάφεια, που εμείς θα υποστηρίξουμε στη συνέχεια, και μια αφηγηματική, κειμενική θα λέγαμε λογική, καθόλου τυχαία. Μεταφράζω λοιπόν χωρίς να παραλείπω:

1. Dagron, «Le traité», σελ. 347 και Dagron, *Constantinople imaginaire*, σελ. 265.

2. Ηλ. Αναγνωστάκης, «Το επεισόδιο της Δανηλίδας», *Πρακτικά του Α΄ Διεθνούς Συμποσίου: Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο*, Αθήνα 1989, σελ. 375-390. Ηλ. Αναγνωστάκης, «Το επεισόδιο του Αδριανού», *Πρακτικά Β΄ Διεθνούς Συμποσίου: Η επικοινωνία στο Βυζάντιο*, Αθήνα 1993, σελ. 197-226. Βλ. επίσης για το *ιστορείν* και τη μυθολογία. Ηλ. Αναγνωστάκης, «Οὐκ εἶσιν ἐμὰ τὰ γράμματα. Ιστορία και ιστορίες στον Πορφυρογέννητο», *Σύμμεικτα* 13 (1999), σελ. 97-139 και μάλιστα 124-129.

3. Πρόκειται, σύμφωνα με τον Dagron, για χαρακτηριστικά της διήγησης για την ανοικοδόμηση της Αγίας Σοφίας, τα οποία υιοθετούμε και για την αφήγηση του Ψευδοσυμεών (Dagron, *Constantinople imaginaire*, σελ. 265).

«10. Κατά το έβδομο και όγδοο έτος της βασιλείας του ο Βασίλειος βαπτίζει όλους τους Εβραίους που βρίσκονταν στην επικράτειά του, δίδοντας τους αξιώματα και πολλά δώρα⁴. Τότε έκαμε οικονόμο και σύγκελλο τον Νικόλαο τον προσμονάριο, και τους αδελφούς του Νικολάου, τον Ιωάννη, δρουγγάριο της βίγλας, τον Παύλο επί της βασιλικής σακέλλης και τον άλλο αδελφό του τον Κωνσταντίνο γενικό λογοθέτη. 11. Το ένατο έτος άρχισε να κτίζει τη Νέα εκκλησία και οι Συρακούσες παραδόθηκαν στους Σαρακηνούς. 12. Το δέκατο έτος της βασιλείας του κατηγορήθηκε ο Νικήτας ο Ξυληνίτης για τη σχέση του με την αυτοκράτειρα, τον κούρεψαν λοιπόν και έγινε μοναχός. Τον ίδιο χρόνο ο αυτοκράτορας κομμάτιασε (κατέαξεν) πολλά χαλκουργήματα για να τα χρησιμοποιήσει στη Νέα εκκλησία, αλλά πήρε για το κτίσιμό της και μάρμαρα, ψηφίδες, κίονες από πολλές εκκλησίες και οικίες. Ανάμεσα σε αυτά ήταν η χάλκινη στήλη στο Σενάτο, που απεικόνιζε επίσκοπο (σχήμα επισκόπου φέρουσα) ο οποίος κρατούσε στο χέρι του ράβδο με ένα φίδι γύρω τυλιγμένο. Έφεραν λοιπόν το άγαλμα στο βεστιάριο και ο αυτοκράτορας έβαλε το δάκτυλό του στο στόμα του φιδιού. Κι όπως υπήρχε από μέσα ένα άλλο φίδι ζωντανό, δάγκωσε το δάκτυλο του αυτοκράτορα, ο οποίος πολύ δύσκολα γιατρεύτηκε με αντιφάρμακα. Και τη στήλη του Σολομώντα που βρισκόταν στη βασιλική, αφού ο αυτοκράτορας χάραξε το όνομά του πάνω της (εις όνομα αυτού έκτυπώσας), έβαλε να τη θάψουν στα θεμέλια της Νέας εκκλησίας, προσφέροντας έτσι τον ίδιο τον αυτό του ως θυσία στο Θεό».

Αυτό είναι το απόσπασμα του Ψευδοσυμεών το οποίο θα μας χρησιμεύ-

4. Ψευδοσυμεών (έκδ. Bekker), σελ. 691-692. Το κείμενο παρατίθεται στο τέλος της ανακοίνωσης. Στο σημείο αυτό ο Λέων ο Γραμματικός παραδίδει: *ο δέ αυτός βασιλεύς έβάπτισεν τούς Έβραίους πάντας, όσοι τῷ τότε χρόνῳ ὑπό τήν χείρα αὐτοῦ ὑπῆρχον, ἀναδεξαμένον αὐτούς πάντων τῶν ἐν ἀζίαίς, φιλοφρονησάμενος καί δῶρα παρασχόντος αὐτούς*, έκδ. Bonn, σελ. 256.10-13. Αντίστοιχα είναι τα αναφερόμενα στη Συνέχεια του Γεωργίου Μοναχού, έκδ. Bonn, σελ. 842.12-16. Στην έκδ. Istrin, σελ. 21.25-27, *Έβάπτισε δέ και τούς Έβραίους ο βασιλεύς, τῶν ἀρχόντων ἀναδεξαμένον αὐτούς ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καί... δωρεαῖς ἐφιλοφρονήσατο*. Στο Βίο Βασιλείου αναφέρεται ως εξής: *πρῶτον μὲν τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος ἀπερίτμητόν τε καί σκληροκάριον, τὸ ὅσον ἐπ' αὐτῷ, εἰς τήν ὑποταγήν σαγηνεύει Χριστοῦ. κελεύσας γάρ αὐτούς τῆς οἰκειᾶς θρησκείας τὰς ἀποδείξεις κομίζοντας εἰς διαλέξεις χωρεῖν καί ἡ δεικνύναι τὰ κατ' αὐτούς ἰσχυρά τε καί ἀναντίρρητα ἢ... προσέρχεσθαι τῇ τοῦ κυρίου διδασκαλίᾳ καί βαπτίζεσθαι, προσθεῖς δέ καί ἀξιομάτων τοῖς προσερχομένοις διανομάς καί τοῦ βάρους τῶν προτέρων ἀπαλλάξας φόρον καί ἐπιτίμους ἐξ ἀτίμων ποιεῖν κατεπαγγελόμενος...*, Συν. Θεοφ. σελ. 341.10-21. Για τις σχετικές με τη βάπτιση των Εβραίων επί Βασιλείου πηγές βλ. Dagron, «Le traité», σελ. 347-353.

σει στη συνέχεια για την ανίχνευση πληροφοριών που δεν προκύπτουν από μια πρώτη ανάγνωση. Η αποκαθαρμένη και φιλοδυναστική χρονογραφία που εκπροσωπείται από τη Συνέχεια του Θεοφάνη με το Βίο Βασιλείου, το Σκυλίτζη και τους εξαρτώμενους από αυτούς ιστορικούς δεν αναφέρουν τις περισσότερες από τις παραπάνω λεπτομέρειες προσωπικής (απόκρυφης ερωτικής και άλλης) ζωής των βασιλέων. Ας σημειωθεί επίσης ότι τα συγγενή κείμενα ή οι άλλοι χρονογράφοι του λεγόμενου κύκλου του Λογοθέτη, αν και παραδίδουν ακριβώς τις ίδιες πληροφορίες με την ίδια διάταξη και αφηγηματική ανέλιξη παρουσιάζουν κάποιες μικρές, αλλά σημαντικές διαφοροποιήσεις, όσον αφορά τον τρόπο που ο Βασίλειος χρησιμοποίησε (κομματιάζοντας ή λιώνοντας) τις χαλκές στήλες, μάλιστα αυτήν του Σολομώντος, για το κτίσιμο της Νέας εκκλησίας⁵. Επίσης, αντίθετα με το συνοπτικό τρόπο

5. Ο Ψευδοσυμεών, αν και αρχικά αναφέρει ότι *πολλά δὲ χαλκουργήματα κατέαξεν ὁ βασιλεὺς λόγῳ τῆς Νέας ἐκκλησίας*, όταν αναφέρεται στη στήλη Σολομώντος αντίθετα με τους άλλους χρονογράφους δε διευκρινίζει αν την κομματίασε, εκτός και αν αυτό εξυπακούεται με την προκαταρκτική γενική πληροφορία περί χαλκουργημάτων. Επίσης, πιθανή διαφοροποίηση υπάρχει ανάμεσα στην εκτύπωση απλώς του ονόματος ή της κατασκευής άλλης στήλης, αν και μάλλον πρόκειται για το ίδιο πράγμα. Αντίστοιχα η Συν. Γεωργίου Μοναχοῦ δίδει, *πολλά δὲ χαλκουργήματα κατέαξεν ὁ βασιλεὺς λόγῳ τῆς Νέας ἐκκλησίας*, όμως στο σημείο της στήλης Σολομώντος, *ἀλλὰ καὶ τὴν στήλην Σολομώντος ἐν τῇ βασιλικῇ οὖσαν μεγίστην κατέαξας προσέταξεν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἔκτυπῶθῆναι*. Επίσης, Λέων Γραμματικός, *Πολλά δὲ μάρμαρα καὶ ψηφίδας ἐκ πολλῶν ἐκκλησιῶν ἀνέλαβεν ὁ βασιλεὺς λόγου τῆς νέας ἐκκλησίας, ἐν οἷς στήλη ἴστατο χαλκῆ ἐν τῷ Σενάτου σχῆμα ἐπισκόπου φέρουσα· ἐκράτει δὲ ἡ αὐτὴ στήλη ἐν τῇ χειρὶ ῥάβδον ἔχουσα ὄφιν ἐντετυλιγμένον· ταύτην καταγαγόντες ἔθηκαν ἐν τῷ βεστιαρίῳ. κατελθόντος δὲ τοῦ βασιλέως καὶ ἀπελθόντος ἔνθα ἴστατο στήλη ὀρθή, ἐνέβαλε τὸν δάκτυλον αὐτοῦ ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ ὄφως· ὢν δὲ ἐκεῖ ζῶν ὄφιν ἔδακε τοῦ βασιλέως τὸν δάκτυλον, ὃς μόλις δι' ἀντιφαρμάκων ἰάθη, θαυμασάντων πάντων ἐπὶ τούτῳ. ἀλλὰ καὶ τὴν στήλην Σολομώντος ἐν τῇ βασιλικῇ οὖσῃ μεγίστη κατέαξας προσέταξεν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἔκτυπῶθῆναι καὶ τεθῆναι κάτωθεν ἐν τοῖς θεμελίοις τῆς αὐτῆς νέας, ὥστε θυσίαν ἑαυτὸν τῷ τοιοῦτῳ κτίσματι καὶ θεῶ προσάγων, ἐκδ. Bonn, σελ. 257-258. Στην έκδοση Istrin, καὶ στήλη δὲ Σολομώντος τῇ βασιλικῇ ἐφεστήκει, ἦν κατέαξας, οἰκείαν αὐτοῦ στήλην ἐξετύπωσε καὶ τοῖς τῆς νέας ἐκκλησίας θεμελίοις ὑπέστησεν, ἄτε θυσίας ἑαυτὸν τῷ θεῶ λόγῳ προσενεγκών, σελ. 22.10-12. Για τις άλλες μαρτυρίες για ὑπαρξὴ στήλης Σολομώντος στη Βασιλικὴ ἔργο του Ιουστινιανοῦ Dagron, *Constantinople imaginaire*, σελ. 268. Ο Dagron καταλαβαίνει ότι ο Βασίλειος απλῶς ἔδωσε στη στήλη το ὄνομα του, ὁ.π., σελ. 269. Είναι γεγονός ότι το *καταγαγόντες* καὶ *κατέαξαντες* συγχέονται στη χρῆση τους ὅπως π.χ. *τούτους καταγαγόντες... τὸν γε πατριάρχην μετὰ τῆς κρηπούσης τιμῆς* (sic) *διὰ τοῦ λεγομένου Βουκολέοντος κατέαξαντες* (sic), Βίος πατριάρχου Ευθυμίου, ἐκδ. Patricia Karln-Hayter, Βρυξέλλες 1970, σελ. 87-89, καὶ σημείωση 1. Για τὰ στήλη,*

του Ψευδοσυμεών ο Λέων ο Γραμματικός και η Συνέχεια του Γεωργίου Μοναχού καταθέτουν σ' αυτό ακριβώς το απόσπασμα την άποψη ότι αιτία για την πτώση των Συρακουσών στους Σαρακηνούς υπήρξε η απασχόληση του στόλου στην Κωνσταντινούπολη με το κτίσιμο της Νέας. Μας λένε λοιπόν: 'Όταν άρχισε να κτίζει ο αυτοκράτορας τη Νέα εκκλησία έφθασε η είδηση ότι κινδυνεύουν να εκπορθηθούν οι Συρακούσες από τους Αγαρηνούς. Καθώς όμως απασχολούνταν ο στόλος με το κτίσιμο του ναού, με καθυστέρηση πολύ εστάλη στρατός και στόλος και έτσι λίγο πριν φθάσουν έπεσαν οι Συρακούσες, πράγμα που προξένησε θρήνο και οδυρμό στον αυτοκράτορα⁶.

Συνοψίζοντας, ας συγκρατήσομε τις εξής ενόρτητες και ας κάνομε τις πρώτες διαπιστώσεις. Το παραπάνω απόσπασμα αποτελείται από τέσσερις άνισες παραγράφους της έκδοσης του Ψευδοσυμεών, των οποίων η έκταση και διάρθρωση ποικίλλει στα άλλα κείμενα του κύκλου του Λογοθέτη. Αρχίζει με την πληροφορία για την αναγκαστική προσαγωγή-μεταστροφή, το βάπτισμα, των Εβραίων στο χριστιανισμό κατά το έβδομο και όγδοο έτος της βασιλείας του Βασιλείου που αντιστοιχεί στο 873-874 και τελειώνει με τη μετατροπή του αγάλματος του Σολωμώντος σε χριστιανό αυτοκράτορα, που βαπτίζεται με το όνομα του Βασιλείου⁷, *εις όνομα αυτού έκτυπώσας*, και τίθεται στα θεμέλια της Νέας εκκλησίας. Τα θέματα και το σχετικό λεξιλόγιο των αποσπασμάτων α) παρουσιάζουν συγγένειες με την Ιουδαϊκή Αρ-

έκτύπωμα, χαλκούργημα στις *Παραστάσεις* βλ. Averil Cameron, Judith Herrin κ.ά., *Constantinople in the Early Eight Century. The Parastaseis Syntomoi Chronikai*, Λέιντεν 1984, σελ. 31, 252.

6. Συν. Γεωργ. Μοναχού, *Ήρξατο δέ βασιλεύς έκχοϊζειν πλησίον του παλατίου προς τό κτίσαι την Νέαν, οϊκήματα πάμπολλα έξωνησάμενος. Έμηνύθη δέ τῷ βασιλεί ως ή Συράκουσα παρά των Άγαρηνῶν έκπορθείται. Άσχολουμένων δέ των πλωϊμων εν τοις κτίμασι της Νέας έκκλησίας έγένητο βραδύτης του στόλου και του λαου και παρεδόθη ή αυτή Συράκουσα πρό όλίγου πριν ή φθάσαι τον στόλον, του βασιλέως πολλά θρηνησαντος και άποδουραμένου*, έκδ. Bonn, σελ. 843.3-9. Αντίστοιχα ο Λέων Γραμματικός, *Έμηνύθη... άσχολουμένων δέ των πλοϊμων εν τοις κτίμασιν και έκχοϊμασι της Νέας έκκλησίας παρεδόθη ή αυτή Συράκουσα πριν φθάσαι τον στόλον, του βασιλέως πολλά εν τούτω θρηνησαντος*, έκδ. Bonn, σελ. 256.22, 257.1-4. Πολύ πιο σύντομη η παράδοση στην έκδοση της Istrin, *Του βασιλέως έκχοϊζειν άρξάμενος Έγγιστα του παλατίου προς τό την νέαν έκκλησιαν δομήσασθαι, του στόλου παντός ένταύθα άσχολουμένου, ή Συράκουσα έπορθήθη*, σελ. 21.32-34.

7. Αυτό ακριβώς καταλαβαίνει ο Dagron λέγοντας χαρακτηριστικά ότι «Basile l'aurait débaptisée pour lui donner son propre nom» (Dagron, *Constantinople imaginaire*, σελ. 269· Starr, *The Jews*, σελ. 127 κ.ε.).

χαιολογία του Ιώσηπου⁸, β) φωτίζονται συγκριτικά από το εβραϊκό χρονικό του Αχιμάας και μάλιστα στο σημείο που εξιστορείται η επίσκεψη του ραββίνου Σεφατιά στον αυτοκράτορα Βασίλειο⁹, γ) δεν είναι καθόλου τυχαίο που οι πληροφορίες αυτές (κτίσιμο του ναού, καταστροφή των χαλκουργημάτων, πτώση Συρακουσών και ευθύνη του στόλου), πλαισιώνονται από τις δύο εβραϊκού ενδιαφέροντος μνείες. Οι παραπάνω πληροφορίες ομαδοποιούνται στις εξής ενότητες: 1η ενότητα, το κτίσιμο της Νέας εκκλησίας από το στόλο και χρησιμοποίηση χαλκουργημάτων (μεταξύ των οποίων ένα του Σολομώντος), 2η ενότητα, πτώση των Συρακουσών στους Σαρακηνούς, ανάμιξη και ευθύνες του στόλου που ασχολείται στο κτίσιμο, 3η ενότητα, αναγκαστική προσαγωγή των Εβραίων στο χριστιανισμό, δώρα και αξιώματα στους προσχωρούντες και 4η ενότητα, το δάγκωμα του όφεως, η ίαση του Βασιλείου και η από τη στήλη Σολομώντος εκτύπωση άλλης *εις δνομα αὐτοῦ* στην οποία θεμελιώνεται ο ναός. Στο απόσπασμα του Ψευδοσυμεών ο χώρος συνάντησης και σύμπτωσης όλων αυτών των θεμάτων είναι τόσο η Νέα Εκκλησία όσο και το βεστιάριον. Στο βασιλικὸν βεστιάριον, διαφορετικό του *οἰκειακοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου*, φυλασσόταν το υλικό προς εξοπλισμό του στόλου, αποθηκεύονταν πολύτιμα αγαθά, ακατέργαστα μέταλλα και νομίσματα και από παλιά τα αξιώματα και οι υπηρεσίες του σχετίζονταν με τη ναυπηγική και τις κατασκευές, ανεγέρσεις μνημείων, γεφυριών κ.ά.¹⁰ Οι τέσσερις λοιπὸν αυτές ενότητες συνέχονται και αλληλοπεριχωρούνται καθώς η χάλκινη στήλη και τα άλλα χαλκουργήματα μεταφέρονται στο βεστιάριο, ο στόλος απασχολείται με το κτίσιμο της Νέας όπου και η θεμελίωση

8. Οι συγγένειες αυτές έχουν ήδη από παλιά επισημανθεί όσον αφορά τα περί κτίσεως της Αγίας Σοφίας από τον Dagron, *Constantinople imaginaire*, σελ. 293 κ.ε. Η σύνθεση των σχετικών αφηγήσεων περί Αγίας Σοφίας με τα βιβλικά τους πρότυπα, αλλά κυρίως με τα δάνεια από τον Ιώσηπο, τοποθετούνται στα χρόνια των πρώτων Μακεδόνων, *ό.π.*, σελ. 263-269.

9. Starr, *The Jews*, σελ. 127-131.

10. Υπό τον *χαρτουλάριον τοῦ βεστιαρίου* υπήρχαν μεταξύ άλλων οι υπηρεσίες των αξιωμάτων του *ἀρχοντος τῆς χαραγῆς* (του νομίσματος), *ἐξαρτιστοῦ* (για το στόλο), και του *χοσβαίτου* (για τα πολύτιμα αντικείμενα), Ν. Οικονομιδῆς, *Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles*, Παρίσι 1972, σελ. 121, 316· J. Ebersolt, «Sur les fonctions et les dignités du vestiarium byzantin», *Mélanges Ch. Diehl*, τόμ. 1, Παρίσι 1930, σελ. 81-89. Για τη σχέση ναυπηγῶν και κτιστῶν και μάλιστα τον *ἐπέικτην* βλ. Hélène Ahrweiler, *Byzance et la mer*, Παρίσι 1966, σελ. 422-424· Οικονομιδῆς, *Hommes d'affaires*, σελ. 103 σημ. 211. Ο Majeska θεωρεῖ ότι το αναφερόμενο βεστιάριο από τον Ψευδοσυμεών είναι το βεστιάριο της Νέας εκκλησίας G. Majeska, *Russian Travellers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, Ουάσινγκτον-Κολούμπια 1984, σελ. 249.

του μεταποιημένου, μεταστραμμένου αγάλματος του Σολομώντος μάλιστα σε μια περίοδο που υποχρεώνονται οι Εβραίοι να μεταστραφούν και να προσέλθουν στο χριστιανισμό.

II

Με εργαλείο τις απόλυτα συγγενείς αυτές θεματικές ενότητες θεωρούμε ότι είναι δυνατόν να ανιχνευθεί η σολομώντεια αμφιθυμία στους χρόνους των πρώτων Μακεδόνων αυτοκρατόρων, όταν μάλιστα με την επικουρική βοήθεια άλλων κειμένων, ασχέτων εκ πρώτης όψεως, φωτίζεται απροσδόκητα το αιτούμενο. Πρόκειται βεβαίως για ένα απέραντα πολύπλοκο πρόβλημα που όσον αφορά την ίδια τη διερεύνησή του και τις προτεινόμενες ερμηνείες διαθέτει πλουσιότατη βιβλιογραφία, το ίδιο πολύπλοκη και αμφίθυμη. Αναγκαστικά λοιπόν προσφεύγουμε σε γενικής φύσεως προκαταρκτικές αναφορές ως προς τη σολομώντεια ιδεολογία των Μακεδόνων. Θεωρούμε κοινώς γνωστές, και δε θα επιμείνουμε, τις πρόσφατες εργασίες στις οποίες βασιζόμαστε για να προχωρήσουμε ακολούθως στην παρουσίαση των συμπερασμάτων που συνάγονται από τη μελέτη πιο εξειδικευμένων θεμάτων και πηγών. Στις διαπιστώσεις των ερευνητών για την εμφάνιση των βυζαντινών αντιλήψεων για τη νέα Ιερουσαλήμ υπογραμμίζονται οι συνέπειες της αραβικής κατάκτησης. Όταν ο Ιουστινιανός αναφωνεί το *Ένίκηκά σε Σολομώντα* η Ιερουσαλήμ ανήκει στη βυζαντινή επικράτεια. Πολύ δύσκολα μπορεί να αναφωνήσει κάτι αντίστοιχο ο Βασίλειος. Έχει παρέλθει η εποχή της εδαφικότητας του χριστιανισμού, ο οποίος προσπαθούσε να βάλει τη χριστιανική του σφραγίδα στην Παλαιστίνη. Βρισκόμαστε πλέον σε μια περίοδο εσχατολογικής «αν-εδαφικότητας», όρο που αντιπροτείνω για τους μετά τον 6ο αιώνα χρόνους στηριζόμενος στο «territorialisation» του χριστιανισμού¹¹ που έχει προταθεί για την πρώτη περίοδο του επιδιωκόμενου εκχριστιανισμού της Παλαιστίνης. Η «αν-εδαφικότης» αυτή (με τη διττή σημασία της λέξης) αφορά τόσο την απώλεια των εδαφών της Παλαιστίνης όσο και την ιδεατή, φαντασιακή, ουράνιο και εσχατολογική της αντικατάσταση. Η απώλεια της Ιερουσαλήμ γεννά την Άνω Ιερουσαλήμ και στις πιο εκλαϊκευμένες αντιλήψεις, ο ναός του Σολομώντος αντικαθίσταται με το εφάμιλλο και εσαεί συγκρινόμενο του αντίστοιχο, το ναό της Αγίας Σοφίας. Θεωρείται, μάλιστα, ότι αυτή η αντικατάσταση θα φτάσει στο απόγειό της τον 9ο αιώνα, αφού έχει διανύσει μια αποκαλυπτική πορεία ιδιαιτέρως σημαίνουσα για τις σολομώντειες αναφορές της¹².

11. Jacoby, «Les Juifs», σελ. 112.

12. Για τα παραπάνω βλ. γενικά Dagron, *Constantinople imaginaire*. Επίσης, Christine Angelidi, «Remarques sur la description de la Jérusalem céleste», *Akten des XVI. Intern. Byzantin. Kongress. Wien 1981*, II/3 = (*JÖB* 32/2, 1982), σελ. 207-215.

Στα χρόνια του Ηρακλείου και του Ιουστινιανού του Ρινότμητου, δηλαδή σε μια περίοδο ανάμεσα στην ιστορία και την αποκάλυψη, και πιθανότατα καθ' όλη τη διάρκεια του 7ου και 8ου αιώνα, παρά τις αμφίθυμες διακυμάνσεις, όσον αφορά την αντιμετώπιση των Ιουδαίων, ο Ισραήλ και η βιβλική ιστορία θα τύχουν μιας ειδικής παραδειγματικής μίμησης από τους Βυζαντινούς σε πολλές εκφάνσεις της δυναστικής ιδεολογίας και του πολιτισμού τους, αντίστοιχης της μίμησης της ελληνορωμαϊκής παράδοσης στη γραμματεία και την τέχνη¹³. Βεβαίως η μίμηση και αμφιθυμία χαρακτηρίζουν εξ αρχής τη σχέση του διαμορφούμενου σταδιακά επίσημου κρατικού χριστιανισμού με τον ιουδαϊσμό και είναι έκδηλη από νωρίς η αντιστοιχία του αντιεβραϊσμού με το χριστιανικό ανθελληνισμό. Κοινή είναι επίσης η διαπιστούμενη αμφιθυμία απέναντι στις ελληνικές και εβραϊκές αντιλήψεις και πρακτικές, αλλά και η επιλεκτική αποδοχή και υιοθέτηση στοιχείων και από τις δύο παραδόσεις¹⁴. Έτσι λοιπόν και στα βυζαντινά αποκαλυπτικά κείμενα από τον 8ο αιώνα και μετά ο Ισραήλ, η Ιερουσαλήμ και η επιλεκτική υιοθέτηση της βιβλικής ιστορίας και μάλιστα της σολομώντειας κληρονομίας μας παραδίδονται στην εξής «ανεδαφική», όπως ορίσαμε, ανιστορική, αλλά πολλαπλώς συμβολική διάσταση. Στην ψευδοκαλλισθένια προσαρμογή τους οι επαφές της βασίλισσας του Σαβά με τον Σολομώντα αποτελούν το πρότυπο στις σχέσεις και επαφές του Νεκαταναβώ με την Ολυμπιάδα και του Αλεξάνδρου με την Κανδάκη ή με την ίδια τη βασίλισσα Σαβά. Σε αυτές τις συνεχείς μεταμορφώσεις των βασιλικών επαφών, επισκέψεων και γενεαλογήσεων έρχεται κατά τον 7ο και 8ο αι. να προστεθεί και να συνεχίσει την παράδοση η αποκαλυπτική και βεβαίως μυθική προσαρμογή του ίδιου πάντοτε θέματος στα βυζαντινά πράγματα. Μια βασίλισσα του Νότου με τον πλούτο της καταφθάνει πλέον στην ίδια την Κωνσταντινούπολη, τη Νέα

13. Dagron και Deroche, «Juifs et Chrétiens», σελ. 17 κ.ε. Για τον νέο Ισραήλ, τον περιούσιο λαό και τη μίμηση της διήγησης της Εξόδου από την Αίγυπτο στα Θαύματα του Αγίου Δημητρίου βλ. Ηλ. Αναγνωστάκη, «Περιούσιος λαός». *Οι σκοτεινοί αιώνες του Βυζαντίου (7ος-9ος αι.)*, Αθήνα 2001, σελ. 325-346.

14. Στις μελέτες του ο Dagron αναφέρεται συχνά σε αυτήν ακριβώς την αμφιθυμία, ambivalence, ambiguité, την προσπάθεια *déjudaiser le christianisme*, Dagron, «Judaiser», σελ. 359-380 και μάλιστα σελ. 360-363, 368-369. Ο Jacoby, «Les Juifs», κάνει επανειλημμένως λόγο για «l'attitude ambivalente du christianisme à l'égard du judaïsme» (σελ. 107), «l'attitude ambivalente du pouvoir» (σελ. 118-119). Για τη σχέση των μνημείων της Κωνσταντινούπολης ήδη στα χρόνια του Θεοδοσίου με το ναό του Σολομώντος J.-P. Sodini, «La contribution de l'archéologie à la connaissance du monde byzantin (IVe-VIe siècles)», *Dumbarton Oaks Papers* 44 (1993), σελ. 157-159 και σημ. 147-148.

Ιερουσαλήμ, και εμπλουτίζει τις γενεές των Ελλήνων και Ρωμαίων βασιλέων με αιθιοπικό αίμα, κατά το πρότυπο της σχέσης της βασίλισσας του Σαβά με τον Σολομώντα και του Νεκταναβώ με την Ολυμπιάδα.

Σύμφωνα λοιπόν με την Αποκάλυψη του Ψευδο-Μεθόδιου (τέλη 7ου-8ο αι.), 'Ο Βύζας ὁ κτίσας τὸ Βυζάντιον διαδέχθηκε τον Αλέξανδρο και ἔγραψε στον Φῶλ βασιλέα Αἰθιοπίας... ὅπως λάβη ἑαυτῶ εἰς γυναῖκα τη θυγατέρα του Φῶλ και μητέρα του Αλεξάνδρου Χουσή(θ), η οποία μετά το θάνατο του τελευταίου ἀνέλυσε ἐν τῇ οικείᾳ πατρίδι εἰς τὴν Αἰθιοπίαν. Ξεκίνησε λοιπόν ο βασιλεύς της Αιθιοπίας και λαβὼν δέ ἅμα και τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Χουσή ἐπορεύθη εἰς Βύζαν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τριάκοντα χιλιάδας Αἰθίοπων, και ἐδεξιώθη ὑπὸ Βύζα ἔξωθεν τῆς θαλάσσης ἐν Χαλκηδόνι μετὰ πλείστης θυμῆδίας. δέδωκε δέ και δώματα πάμπολλα. και εἰσήλθε Φῶλ εἰς Βύζαν και δέδωκε και αὐτὸς φιλοτιμίας μεγάλας και δωρεάς μεγίστας κατὰ βασιλικὴν μεγαλοψυχίαν. και ἔλαβεν Βύζας ὁ βασιλεύς τὴν Χουσήθ θυγατέρα Φῶλ βασιλέως Αἰθιοπίας... κατεκράτησεν οὖν τὸ σπέρμα τῆς Χουσήθ θυγατρὸς Φῶλ βασιλέως Αἰθιοπίας τῆς τε Μακεδόνων και Ῥωμαίων και Ἑλλήνων βασιλείας ἕως αἰῶνος. ἔστι δέ νῦν ἡ βασιλεία τῶν Ἑλλήνων, ἥτις ἔστι τῶν Ῥωμαίων ἐκ σπέρματος τῶν Αἰθίοπων κατάγεται· αὕτη «προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ θεῷ ἐν τῇ ἑοχάτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὴν προφητικὴν ἔκφαντορίαν· προθεωρήσας γάρ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐν τοῖς τοῦ πνεύματος ὁμμασι και προῖδὼν ὅτι Χουσήθ θυγάτηρ Φῶλ βασιλέως Αἰθιοπίας μέλλει ἔξανασηθῆσθαι τὴν βασιλείαν τῶν Ῥωμαίων, προεφήτευσε λέγων «Αἰθιοπία προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ θεῷ»¹⁵. Τα θέματα αὐτά της ἀποκαλύψεως θα τύχουν μιας μοναδικῆς υποδοχῆς και προώθησης προς τὴ Δύση ἀπὸ τους κατοίκους της Νότιας Ἰταλίας και της Σικελίας. Οἱ αραβικὲς ἐπιδρομὲς και κατακτήσεις και το σολομωνικό κλίμα στο οποίο εγγράφεται ἡ ἐκπόρθηση τῶν Συρακουσῶν κατὰ τὴ μαρτυρία του Ψευδοσυμεῶν θεωροῦμε ὅτι δεν εἶναι και πάλι τυχαία. Εἶναι ἐξᾶλλου γνωστό ὅτι ἀποκαλυπτικά κείμενα του 9ου και 10ου αι. που στηρίζονται σε συριακά πρωτότυπα, συντάσσονται στη Σικελία και αναφέρονται ἄμεσα στη βυζαντινοαραβικὴ σύγκρουση στην περιοχή αὐτή, προσαρμόζουν ἢ παραποιοῦν τὴν ἀρχικὴ συριακὴ τοπογραφία τῶν κειμένων¹⁶. Αὐτὸ πάντως που πρέπει να συγκρατήσομε και να προσθέσομε σε ὅσα

15. Ψευδο-Μεθόδιος, 'Αποκάλυψις, ἐκδ. Anastasios Lolos, *Die Apokalypse des Ps.-Methodios*, Meisenheim am Glan 1976, σελ. 84-89· A. Kazhdan, *A History of Byzantine Literature (650-850)*, in collaboration with Lee E. Sherry, Christine Angelidi, Αθήνα 1999, σελ. 21-22.

16. Τα συριακά Siluqie (οἱ τῆς Σελεύκειας), eladanie (οἱ τῶν Αδῶνων), θα γίνουν εἴτε ἀπὸ λάθη ἀντιγραφῶν εἴτε ἀπὸ μια τάση επικαιροποίησης τῶν ἀποκαλύψεων Siliqelie, siqilia, eladie, elada, δηλ. Σικελία και Ελλάδα, P. J. Alexander, *The Byzantine Apocalyptic Tradition*, ἐκδ. με εἰσαγωγή τῆς Dorothy de F. Abrahamse, University of California Press

αποκαλυπτικά θέματα έχουν μελετηθεί για τους 7ο και 8ο αιώνες, περίοδο που βρίσκεται ανάμεσα στην Ιστορία και την Αποκάλυψη, είναι η κατά έμμεσο τρόπο προσπάθεια μυθικής γενεαλόγησης και συσχέτισης στην Αποκάλυψη του Ψευδο-Μεθοδίου της Βυζαντινής βασιλείας με τη δαβιτική και σολομώντεια κληρονομιά. Με την έλευσή της στο Βυζάντιο η Χουσήθ ως άλλη βασίλισσα του Σαβά, αλλά και ως μητέρα του Αλεξάνδρου, με το σπέρμα του Βύζα θα επιτύχει *έως αιώνας* τον ποθούμενο συγκρητισμό Αιθίοπων, Μακεδόνων, Ρωμαίων και Ελλήνων. Είναι ενδιαφέρον ότι το πρότυπο, η μίμηση δεν ομολογείται, όμως αμέσως παρακάτω μετά τη σημαντικότατη εξίσωση *νυν ή βασιλεία των Ἑλλήνων, ἥτις ἐστὶ τῶν Ῥωμαίων* η εκφαντορία του Δαβίδ δεν αφήνει περιθώρια αμφιβολίας για τη σολομώντεια εμπλοκή. Στους αποκαλυπτικούς λοιπόν δύσκολους χρόνους της αραβικής κατάκτησης ένα σολομώντειο θέμα στην «αιθιοπική» του εκδοχή ενισχύει τη βασιλεία Ελλήνων *ἥτις ἐστὶ τῶν Ῥωμαίων: Ἡ γὰρ ἐκ τοῦ σπέρματος τῆς Αἰθιοπίας συνισταμένη βασιλεία αὕτη κέκτεται τὸ μέγα τε καὶ σεβάσμιον ξύλον τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ τοῦ ἐν μέσῳ τῆς γῆς παγέντος... οὐκ ἔστι γὰρ ἔθνος ἢ βασιλεία ὑπὸ τὸν οὐρανὸν δυναμένη καταδυναστεῦσαι τῆς βασιλείας τῶν χριστιανῶν...*¹⁷. Η Κωνσταντινούπολη αν στα χρόνια του Ιουστινιανού είχε το σολομώντειο κτίσμα της, τώρα ως Νέα Ιερουσαλήμ έχει τη δαβιτική εκφαντορία, την εσχατολογική της ερμηνεία, το ζωοποιο ξύλο, αλλά κυρίως την παρουσία μιας βασίλισσας του Νότου της Χουσήθ της οποίας *κατεκράτησεν οὖν τὸ σπέρμα τῆς Χουσήθ... τῆς τε Μακεδόνων καὶ Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων βασιλείας ἕως αἰῶνος*.

Μετά την παρουσίαση της μαρτυρίας αυτής του Ψευδο-Μεθοδίου θεωρούμε χρήσιμο να μεταβούμε στους εικονομαχικούς χρόνους και μάλιστα της δευτέρας περιόδου, που ουσιαστικά προετοιμάζουν μαζί με την αποκαλυπτική θεματική που παραθέσαμε τη σολομώντεια αμφιθυμία των πρώτων

1985, σελ. 34-36. Αλλού πάλι η *Ισαυρία* θα γίνει *Ilavria* ή *Lavria* για να καταλήξει σε *Καλαβρία* και η σικελική "Ἔννα Ἑλινία" (*Ἑλληνία*), Alexander, *The Byzantine Apocalyptic Tradition*, ό.π., σ. 73 σημ. 5 και σελ. 84 σημ. 26. Βλ. και τα σχετικά με την «αποκαλυπτική» παράμετρο της δράσης του Νάσαρ στην Πελοπόννησο και Ν. Ιταλία στο Ηλ. Αναγνωστάκης, «Ελλαδικά παραμύθια και ελαδική παραμυθία στο Βυζάντιο του 10ου αι.», *Ελιά και Λάδι. Δ' Τριήμερο Εργασίας Καλαμάτα 1993*, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ 1996, Αθήνα, σελ. 138-140.

17. Ψευδο-Μεθόδιος, *Ἀποκάλυψις*, ό.π., σελ. 88. Για την αιθιοπική εμπλοκή και εκδοχή, τη δυναστική χρησιμοποίησή της πιθανώς από τον 6ο αι., τις διαφορετικές απόψεις και τη βιβλιογραφία D. W. Johnson, S. J., «Dating the Kebra Nagast. Another Look», *Peace and War in Byzantium. Essays in Honor of G. T. Dennis*, εκδ. T. S. Miller και J. Nesbitt, Ουάσιγγτον 1995, σελ. 197-208.

Μακεδόνων αυτοκρατόρων. Με τη Χουσήθ στην Κωνσταντινούπολη στην απόκρηψη δυναστική ιδεολογία των Βυζαντινών, αλλά και στις θρυλούμενες μυθολογικές γενεαλογίες των αυτοκρατόρων θα επιζητείται πλέον μια βιβλική καταγωγική σχέση είτε *εις τύπον* είτε *εκ σπέρματος* Δαβίδ. Βέβαια στους χρόνους της πρώτης περιόδου της εικονομαχίας κυριαρχεί η πολεμική κατά των ιουδαιοφρόνων και στη «Νουθεσία» η σαφής απάντηση στο αμφίθυμο ερώτημα του γέροντος πιστοποιεί το σολομώντειο πρόβλημα: *Καλόν ἐστιν τὰ Σολομώντος ἀκούειν ἢ τὸν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος; ὁστε ἡμεῖς δίκην.* Τον Σολομώντα λοιπὸν ἢ τον Χριστὸν, δότε δίκην, αποφασίζετε, διαλέξτε και βεβαίως ὁ λαὸς λέγει ... τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας ἐπιστάμεθα δούλους καὶ ὑπηκόους μᾶλλον εἶναι τοῦ Χριστοῦ¹⁸. Στο μικρασιατικό μάλιστα χώρο τα περί αιρέσεως των Αθιγγάνων στη Φρυγία και της εβραϊκής κοινότητας στο Αμόριο κατά τον 9ο αι., ὅσο και αν υπαγορεύονται ἀπὸ την αντιεικονομαχική διάθεση αὐτῶν που τα παραδίδουν και αποσκοπούν στο να καταστήσουν ιουδαιοφρονες και δαιμονολάτρες τους ἐξ Αμορίου εικονομάχους βασιλείς, ὅμως πιστοποιοῦν τη γένεση μιας θεματικής *ἐκ τῆς ἀλλήλων κοινωνίας καὶ διηνεκοῦς ὀμιλίας* Ιουδαίων, Χριστιανῶν και Αθιγγάνων, ἀλλά και μιας αἵρεσης που *καὶ τὴν Χριστιανῶν παρενόθευσεν καὶ τὴν ἰουδαϊκὴν ἐκίβδηλευσεν*¹⁹. Ἐτσι λοιπὸν ο ἐξ Αμορίου αυτοκράτωρ Μιχαήλ ο Τραυλός, θεωρούμενος ἀναπόδεικτα ἀπὸ σύγχρονο μελετητὴ πιθανότατα Ιουδαίος ἢ ημιεβραϊκής καταγωγής, *ὄσφ δὲ τὴν Χριστοῦ κληρονομίαν ἐπέζε... τοσοῦτω τοὺς Ἰουδαίους ἀνέτους φόρων καὶ ἐλευθέρους ἐδείκνυεν, ἀγαπομένους καὶ στεργομένους αὐτῶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων διαφερόντως*²⁰. Παρουσιαζόμενος μάλιστα ως μιμητὴς του ιουδαιοφρόνα Κοπρωνύμου του ὁποίου το βίο εἶχε ως *προχάραγμα καὶ πρωτότυπον*²¹, υποβάλλεται ἀπὸ το χρονογράφο, αν και δεν αναφέρεται, το χαζαρικό θέμα που απασχολεῖ ὅλο τον 9ο αἰῶνα και μάλιστα τη δυναστεία του Αμορίου και τους πρώτους Μακεδόνες. Οι Χάζαροι, παρά την ἀπὸ αἰῶνων συμμαχία με τους Βυζαντινούς, παρά τη θρυλικὴ καστροκτησία του Σαρκέλ (833) και τη ιεραποστολή του Κωνσταντίνου-Κυρίλλου (860-861), ο ὁποῖος ἐξέμαθε την εβραϊκή στη Χερσάνα, θα ἐπιλέξουν σύμφωνα με τις μαρτυρίες της εποχής

18. Α. Μιτσιδου, *Ἡ παρουσία τῆς ἐκκλησίας τῆς Κύπρου εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν εἰκότων*, Λευκωσία 1989, σελ. 169.428-435. Βλ. ἐπίσης Kazhdan, *A History*, ὁ.π., σελ. 146-147.

19. Συν. Θεοφ., σελ. 42-43, Sharf, *Byzantine Jewry*, σελ. 72-77. Για τη θρησκευτικὴ ἰδιομορφία στην ευρύτερη περιοχὴ τῆς Φρυγίας και τους Μοντανιστές Α. Scharf, «The Jews, the Montanists and the Emperor Leo III», *Byzantinische Zeitschrift* 59 (1966), σελ. 37-46.

20. Συν. Θεοφ., σελ. 48.15-19· Sharf, *Byzantine Jewry*, σελ. 76.

21. Συν. Θεοφ., σελ. 48.20-21· Jacoby, «Les Juifs», σελ. 115.

ως επίσημη θρησκεία τους την Ιουδαϊκή αντί του Ισλάμ και του Χριστιανισμού. Η αλήθεια βέβαια είναι ότι ήδη από τον 8ο αι., αλλά κυρίως κατά τον 9ο ορισμένα κοινωνικά στρώματα του βασιλείου των Χαζάρων είχαν ασπασθεί τον ιουδαϊσμό προκαλώντας τη βυζαντινή αντίδραση και μέτρα κατά των Ιουδαίων, μάλιστα επί Βασιλείου του Α΄²². Επίσης, κατά καιρούς κόρες ή συγγενείς χαγάνων οδηγήθηκαν στην πόλη του Βύζαντος, ως σύζυγοι βυζαντινών αυτοκρατόρων, όπως του Ιουστινιανού του Ρινότμητου και του Κωνσταντίνου Ε΄ του και Κοπρωνύμου. Το σολομώντειο θέμα της Αποκάλυψης του Μεθοδίου με τη *Χουσήθ θυγατέρα Φώλ βασιλέως Αιθιοπίας* στη χώρα του Βύζαντος θα μπορούσε να συσχετισθεί με ιστορικά γεγονότα επιγαμιών με την ιουδαϊφόρο χώρα των Χαζάρων. Πιθανότατα δεν είναι τυχαίο ότι στο Βίο του Κωνσταντίνου-Κυρίλλου, γραμμένο στα τέλη του 9ου αι., αναφέρεται μετά το πέρας της πρεσβείας του στους Χαζάρους το επεισόδιο στη χώρα Φουλ ή Φούλλων, όπου η μυστήρια δρυς με το όνομα Αλέξανδρος και που σε μια μυθική σύγχυση παραπέμπουν στο βιβλικό Φουλ και το Φωλ, τον παππού του Μακεδόνα Αλεξάνδρου σύμφωνα με την Αποκάλυψη του Ψευδο-Μεθόδιου²³. Κατά την επιστροφή του στην Κωνσταντινούπολη ο Κωνσταντίνος-Κύριλλος, πάντα σύμφωνα με το Βίο του, θα μεταφράσει την εβραϊκή επιγραφή του ποτηρίου του Σολομώντος που υπήρχε στην Αγία Σοφία. Το ποτήριο βεβαίως αποτελούσε ένα από τα αντικείμενα που αποτιμούνταν κατά τον 9ο αι. στο Σολομώντα, όπως π.χ. και ο περιλάμπρος θρόνος του Σολομώντος στο παλάτι της Μαγναύρας. Είναι ακριβώς η εποχή που κορυφώνεται η οικειοποίηση του ναού του Σολομώντος και η «μετάθεσή» του στην Κωνσταντινούπολη, στην Αγία Σοφία, αλλά και η βασίλισσα του Σαβά και Σίβυλλα, μετά την ήδη θρυλούμενη έλευσή της στη Ρώμη, όπου την *ὑπήνητησεν πᾶσα ἡ πόλις*, «μετατίθεται» στη Νέα Ιερουσαλήμ και Νέα Ρώμη και υποτίθεται χρηματοδοτεί για τους Μακεδόνες βασιλείς με το θρυλικό *ΒΕΚΛΑΣ* (=Βασίλειος, Ευδοκία, Κωνσταντίνος, Λέων, Αλέξανδρος, Στέφανος)²⁴. Όσο κι αν όλα τα παραπάνω αποτελούν

22. Συν. Θεοφ., σελ. 122-123· Βίος Κωνσταντίνου-Κυρίλλου, μφ. Ι. Ε. Αναστασίου, *Επιστημονική Επετηρίς Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* 12 (1968), σελ. 127 κ.ε., § 8· Jacoby, «Les Juifs», σελ. 124. Βλ. επίσης C. Zuckerman, «On the Date of the Khazars' Conversion to Judaism and the Chronology of the Kings of the Rus Oleg and Igor», *Revue des Études Byzantines* 53 (1995), σελ. 239-270.

23. Βίος Κωνσταντίνου-Κυρίλλου, μφ. Ι. Ε. Αναστασίου, ό.π., σελ. 139 §12.

24. Dagron, *Constantinople imaginaire*, σελ. 300-306· Jacoby, «Les Juifs», σελ. 116. Για τη Σίβυλλα στη Ρώμη και το *ΒΕΚΛΑΣ*, βλ. S. G. Mercati, «È stato trovato il testo greco della Sibilla Tiburtina», *Παγκαρτεία. Mélanges H. Grégoire*, Βρυξέλλες 1949, σελ. 478-480. Επίσης P. J. Alexander, *The Oracle of Baalbek. The Tiburtine Sibyl in Greek Dress*, Ουάσιγκτον-

θρύλους και επινοήσεις μαρτυρούν εντούτοις την έλξη και οικειοποίηση της σολομώντειας δόξας στις αντιλήψεις της εποχής. Πρωτίστως όμως στοιχειοθετούν και μόνον ως αναφορές κάποιες πλευρές της αμφιθυμίας για την ιουδαϊκή παράδοση, της οποίας επίσης κάποιιο άλλοι διεκδικούν την ερμηνεία και κληρονομία. Πιστεύουμε λοιπόν ότι, όπως ο Θεοφάνης χρησιμοποιεί συνειδητά το βιβλικό απόσπασμα για το κτίσιμο του ναού από τον Σολομώντα για να περιγράψει το κτίσιμο υδραγωγείου από το μισητό του ιουδαϊόφρονα Κοπρώνυμο παραλληλίζοντας έτσι τους δύο βασιλείς²⁵, κατά τον ίδιο τρόπο σε πλείστες περιπτώσεις γίνεται ανομολόγητα και συγκεκαλυμμένα ο παραλληλισμός Σολομώντος και βασιλίσσας του Σαβά με τις Χαζάρες νύφες ή τη Χουσήθ ή και τη Σίβυλλα στην πόλη του Βύζαντος, τη Νέα Ιερουσαλήμ με τους νέους Σολομώντες.

III

Η επικαιροποίηση και βυζαντινοποίηση των βιβλικών, αλλά κυρίως των αποκαλυπτικών θεμάτων θα αξιοποιηθεί επίσης κατά τον καλύτερο τρόπο από τον Πορφυρογέννητο στην εξιστόρηση της επίσκεψης της Δανηλίδος στον αυτοκράτορα Βασίλειο. Ο Βασίλειος υιοθετεί τους αποκαλυπτικούς αυτούς ρόλους των βιβλικών και μυθικών βασιλέων του Ισραήλ και του Βυζαντίου ή εμπλέκεται στους χρησμούς της Σίβυλλας, όσον αφορά τη δυναστεία του²⁶. Σε μια προηγούμενη εργασία μας δε γνωρίζαμε αυτή τη μαρτυρία της Αποκάλυψης του Ψευδομεθοδίου και είχαμε αναζητήσει, ορθώς πιστεύω, το σολομώντειο ιδεολογικό πλαίσιο της επίσκεψης της Δανηλίδας σε αντίστοιχα θέματα στη Βίβλο, τον Ιώσηπο και τον Ψευδοκαλλισθένη. Είχαμε μάλιστα θεωρήσει ότι πρόκειται για έργο του σεσημαμένου συγγραφέα με το οποίο είχε επιτύχει μια έξυπνη μονομερή «αντιμετάθεση», αντικατάσταση του Σολομώντος με τον Βασίλειο και της βασιλίσσας του Νότου με τη Δανηλίδα. Είναι γεγονός ότι οι φιλολογικές συγγένειες ενί-

Κολούμπια 1967, σελ. 3-7, 60-63· G. Dagron, J. Paramelle, «Un texte patriographique: Le récit merveilleux, très beau et profitable sur la colonne du Xérolophos», *Travaux et Memoires* 7 (1979), σελ. 491-523.

25. Θεοφάνης, σελ. 440, 17-24· A. Kazhdan, *A History*, σελ. 230-231.

26. Ο Dagron επανειλημμένως στις μελέτες του διαπιστώνει στον Βασίλειο «la vision apocalyptique de son rôle et le mythe constantinien»: Dagron, *Empereur et Prêtre*, σελ. 207. Για την αποκαλυπτική θεματική του 7ου και 8ου αι., την προσπάθεια μεταρρύθμισης, αποκάθαρσης του χριστιανισμού από τον ιουδαϊσμό με την επιλεκτική υιοθέτηση συμβόλων μετά τη νέα ανάγνωση και ερμηνεία της Βίβλου, Dagron και Deroche, «Juifs et Chrétiens» και Dagron, «Judaïser».

σχυαν και πάντα ενισχύουν την εξάρτηση θεμάτων και κειμένων. Όμως με την μαρτυρία της αποκάλυψης του Ψευδομεθοδίου μπορούμε πλέον να υποστηρίξουμε ότι ο Πορφυρογέννητος ενδεχομένως χρησιμοποίησε μια τρέχουσα βυζαντινή παράδοση όπου βυζαντινοποιείται, εκρωμαϊζεται το σολομώντειο πρωτότυπο και προσφέρεται έτσι για περαιτέρω χρήση και αξιοποίηση. Αυτό το αποκαλυπτικό κλίμα που κληρονομούν οι Μακεδόνες καθορίζει και την αμφίθυμη σολομώντεια στάση τους και ιδιαιτέρως αυτή του Βασιλείου και λιγότερο του Λέοντος. Κατά τον 9ο αιώνα με τους Μακεδόνες οι αποκαλυπτικές αυτές παραδόσεις χρησιμοποιούνται στη γενεαλογία και «καισαροπαπική» ιδεολογία του Βασιλείου, στη δικαιολόγηση της αναίρεσης του Μιχαήλ και της δικής του ανάρρησης στο θρόνο. Από πολλούς ερευνητές έχει επισημανθεί το νέο αυτό σολομώντειο κλίμα²⁷. Οι βιβλικές αναφορές στη γενεαλογία με τη δαβιτική πτωχεία και η αντιιουδαϊκή νομοθεσία στοιχειοθετούν εν μέρει μια πλευρά της αμφιθυμίας. Ο Βασίλειος στη Νέα πλέον Ιερουσαλήμ δεν υποτάσσει, δεν κατακτά τους Εβραίους και τη χώρα τους. Όπως λοιπόν έχει «μετατεθεί» ο χώρος το ίδιο θα συμβεί και με τους Ιουδαίους. Σύμφωνα με την ανεδαφική θεώρηση των καιρών τούς μεταθέτει (*ἐλληνίζων ἢ ἰουδαῖζων ἢ μετὰ τὴν θέσθω ἢ ἀποβαλλέσθω*), τους προσαρμόζει, τους φέρνει στην αυλή του. Δεν τους καθυποτάσσει, δεν τους καταλαμβάνει, αλλά τους αντικαθιστά, τους αλλάζει, δημιουργώντας το δικό του νέο Ναό, το δικό του Νότο, τις δικές του νομομοποιήσεις από τις επισκέψεις των βυζαντινών βασιλισσών του Σαβά. Έτσι, ενώ στις επίσημες και απόκρυφες βιογραφίες τους οι πρώτοι Μακεδόνες παρουσιάζονται ως οι απόγονοι του Δαβίδ και του Σολομώντος και ζητούν πιθανώς την αποδοχή τους ως τέτοιου από την ίδια την εβραϊκή κοινότητα, από την άλλη αναγκάζουν την κοινότητα με νέα νομοθετικά μέτρα να προσαρμοσθεί. Να προσαρμοσθεί σε αυτό που θα αποκαλέσω νέα «ανεδαφικότητα», είτε αυτή είναι αποκαλυπτική μυθοπλασία είτε ρητορική δαβιτική πτωχεία και κληρονομία είτε τέλος εσχατολογική Νέα και Άνω Ιερουσαλήμ και Νέα Εκκλησία. Είναι εξάλλου η ιστορική περίοδος που όπως έχει επισημανθεί το επίθετο νέος γίνεται μόδα και συμβολίζει μια νέα εξουσία και μια νέα εποχή. Τόσο ο Βασίλειος παρουσιάζεται ως νέος Δαβίδ όσο και γιος του Λέων, γνωστός και

27. Αναγνωστάκης, «Το επεισόδιο της Δανηλίδας», σελ. 375-390· A. Markopoulos, «An Anonymous Laudatory Poem in Honor of Basil I» *Dumbarton Oaks Papers* 46 (1992), σελ. 225-23· S. F. Tougher, «The Wisdom of Leo VI», *New Constantines. The Rythm of Imperial Renewal in Byzantium, 4th-13th Centuries*, έκδ. P. Magdalino, Λονδίνο 1994, σελ. 171-179· Dagron, *Empereur et Prêtre*, σελ. 201-225 κ.ε. και μάλιστα 205-208· Shaun Tougher, *The Reign of Leo VI (886-912) Politics and People*, Brill, Λέιντεν-Νέα Υόρκη-Κολωνία 1997, σελ. 122-132.

ως Σοφός, παρουσιάζεται ως νέος Σολομών. Ο Λέων ΣΤ΄ αναφέρεται ως Σολομών από το Θεόδωρο Δαφνοπάτη, ο οποίος από μερίδα ερευνητών θεωρήθηκε *redacteur* ή συγγραφέας της Συνέχειας του Θεοφάνη και του ίδιου του Βίου Βασιλείου²⁸.

Σ' αυτό λοιπόν το δικαιοκ και αμφίθυμο πλαίσιο, όσον αφορά τη σχέση των Εβραίων με τη νέα αρχή, με τις βασιλικές προσδοκίες και επιδιώξεις των Μακεδόνων αυτοκρατόρων, επισκέπτεται την Κωνσταντινούπολη τόσο ο ραβίνος Σεφατιά αφήνοντας την Απουλία όσο και η Δανηλίδα (ή Δανηλίνα κατά τη νέα ανάγνωση) από την Πελοπόννησο. Σύμφωνα λοιπόν με το χρονικό του Αχιμάας²⁹ ο Βασίλειος είναι αυτός που έγραψε στο Σεφατιά και του ζήτησε να μη βραδύνει να τον επισκεφθεί και να θεωρεί ότι είναι φιλοξενούμενός του. Με αποστορφές και περιγραφές που θυμίζουν την επίσκεψη της βασίλισσας του Σαβά στο Σολομώντα, αλλά και βεβαίως την επίσκεψη της Δανηλίδας στον Βασίλειο, πληροφορούμαστε ότι ο Βασίλειος είχε ακούσει για τη σοφία και τη γνώση του Σεφατιά και *πόθον έσχε και μεγάλην έφεσιν ιδείν* και του υπόσχεται *άπολασσαι τιμής*. Χρησιμοποιούμε επίτηδες τα εκπληκτικής αντιστοιχίας χωρία από τη Δανηλίνα με το εβραϊκό κείμενο, όπως το γνωρίζουμε στην αγγλική του μετάφραση. Ο Σεφατιά βέβαια, αντίθετα με τη Δανηλίνα, επιβιβάζεται σε πλοίο και φτάνει στην Κωνσταντινούπολη, όπου αρχικά η σολομωνική του και κατ' επέκταση σολομώντεια δραστηριότητά του και η οποία φωτίζει τα αντίστοιχα σολομωνικά του Ψευδοσυμεών. Καλείται να δειπνήσει με τον αυτοκράτορα. Συζητούν για διάφορα θέματα, κυρίως δε για το κόστος της οικοδόμησης του ναού του Σολομώντος και του ναού της Αγίας Σοφίας. Πρόκειται, βεβαίως, για γνωστό, προσφιλές θέμα σύγκρισης και σύγκρουσης των βυζαντινών με το σολομώντειο έργο³⁰. Ακολούθως ο Βασίλειος του ζητά

28. Romilly J. H. Jenkins, «The Peace with Bulgaria (927) Celebrated by Theodore Daphnopates», *Polychronion Festschrift F. Dölger*, Χαϊδελβέργη 1966, σελ. 287-303 (= *Studies on Byzantine History of the 9th and 10th centuries*, VR 1970) και Patricia Karlin Hayter, «The Homily on the Peace with Bulgaria of 927 and "Coronation" of 913», *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 17 (1968), σελ. 29-39 (= *Studies in Byzantine Political History. Sources and Controversies*, VR 1981). Βλ. και Evelyn Patlagean, «Une image de Salomon en basileus byzantin», *Revue des études juives* 121 (1962), σελ. 9-33.

29. Starr, *The Jews*, σελ. 127-131, όπου και οι παραπομπές στις εκδόσεις και μεταφράσεις του Χρονικού. Σε πολλές μελέτες το επεισόδιο του Σεφατιά χρησιμοποιείται κατά διαφόρους τρόπους: Dagron, *Constantinople imaginaire*, σελ. 307-309· Sharf, *Byzantine Jewry*, σελ. 87-91· Dagron, «Le traité», σελ. 349-350· Dagron, *Empereur, et Prêtre*, σελ. 220· N. R. M. de Lanes, «Jews and Christians in the Byzantine Empire: Problems and Prospects», *Christianity and Judaism*, έκδ. Diana Wool, Blackwell Publishers 1992, σελ. 29-30.

30. Dagron, *Constantinople imaginaire*, σελ. 265 κ.ε.: Χριστίνα Αγγελίδη, «Ο συγγάρης της Αγίας Σοφίας» *Σύμμεικτα* 9/1 (1994): *Μνήμη Δ. Α. Ζακυθνού*, σελ. 76-77.

μία θεραπεία, δηλαδή να εκβάλλει το δαίμονα από την κόρη του. Ο Σεφατιά εκβάλλει το δαίμονα, τον αρπάζει και τον κλείνει σε σκευός εκτυπώσας αυτό εις το όνομα του Κυρίου και το θάβει στα βάθη της θάλασσας. Όσο κι αν τα θέματα αυτά αποτελούν κοινούς τόπους στα μεσαιωνικά κείμενα η συνάφεια με το σολομώντειο απόσπασμα του Ψευδοσυμεών είναι δεδομένη. Το άγαλμα του επισκόπου με τον όφι στη ράβδο και τον υπάρχοντα εντός ζωντανό, τα αντιφάρμακα και η ίαση υποβάλλουν τους ασκληπιάδες και τις θεραπείες τους, τον ουροβόρον όφιν στα σολομωνικά φυλακτά με το ΣΦΡΑΓΙΣ ΘΕΟΥ και συγγενεύουν με τη συζήτηση, τη θεραπεία, το χρόνο και το σκοπό της επίσκεψης του Σεφατιά. Αλλά κυρίως ο εγκλεισμός του δαίμονος στο εκτυπωμένο στο όνομα του θεού αγγείο παραπέμπει επίσης στην εκτύπωση του ονόματος του Βασιλείου στο άγαλμα του Σολομώντος, ο οποίος είναι κύριος πάντων αερίων, έπιγείων και καταχθονίων πνευμάτων δι' όν και πάντα τά έργα του ναού τά υπερβάλλοντα πεποίηκεν³¹. Στη συνέχεια, μετά την επίμονη άρνηση του Σεφατιά να αποδεχθεί το χριστιανισμό του επιτρέπεται να επιστρέψει στην πατρίδα του. Η βασίλισσα του προσφέρει χρυσά κοσμήματα και ο Βασίλειος τον προτρέπει να του ζητήσει οτιδήποτε: «Αν δεν επιθυμείς χρήματα θα σε κάνω κύριο χωρών και πόλεων». Ο Σεφατιά λοιπόν αφού αποσπάσει την εξαίρεση της πόλης του και άλλων τεσσάρων πόλεων από τον αναγκαστικό εκχριστιανισμό γυρίζει πίσω με τιμές και δόξες. Δε θα αποφύγω τον παραλληλισμό της δεξίωσης και μεταχείρισης αλλά κυρίως της επιστροφής του Σεφατιά με τα λεγόμενα του Πορφυρογέννητου για την Δανηλίνα: *αὐθις πρὸς τὴν οἰκίαν χώραν ἀντιπενόστησεν ὥσπερ τις δέσποινα τῶν ἐκείθεν βασίλισσα*³². Μήπως τελικά και η Δανηλίνα ήταν Εβραία;

Πριν από μερικά χρόνια, όταν ξεκίνησα την έρευνά μου για τη βυζαντινή Πελοπόννησο και ασχολήθηκα για πρώτη φορά με το επεισόδιο της Δανηλίνας, ποτέ δε φανταζόμουνά ότι θα αντιμετώπιζα ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Στην πρώτη εκείνη φιλολογική προσέγγιση περισσότερο με ενδιέφερε η ανίχνευση και διάκριση των πληροφοριών του καθημερινού βίου από τα

31. Γνωστά είναι τα φυλακτά με παράσταση ουροβόρου όφι και με επιγραφές ΣΟΛΟΜΩΝ και ΣΦΡΑΓΙΣ ΘΕΟΥ, Ch. Walter, «The Intaglio of Solomon in the Benaki Museum and the Origins of the Iconography of Warrior Saints», *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας* 15 (1989/90), σελ. 33-43· Του ίδιου, «Some Unpublished Intaglios of Solomon in the British Museum London», *Θυμίαμα εις μνήμην Λασκαρίνας Μπούρα*, τόμ. 1, Αθήνα 1994, σελ. 365-368. Το θέμα αυτό θεωρούμε ότι σχετίζεται κατά έμμεσο τρόπο και με την εξιστόρηση της δαιμονικής συνάφειας του ναυάρχου Αδριανού με τους δαίμονες, Αναγνωστάκης, «Το επεισόδιο του Αδριανού», σελ. 197-226 και μάλιστα σελ. 203 σημ. 18.

32. Συν. Θεοφ., σελ. 319.7-8.

μυθοπλαστικά στοιχεία. Η μυθοπλαστική επεξεργασία του επεισοδίου με είχε οδηγήσει στην επίσκεψη της βασίλισσας του Σαβά στον Σολομώντα και στις ψευδοκαλλισθένειες προσαρμογές της. Μου έλειπε ο σημαντικός κριτικός των βυζαντινών αποκαλύψεων για τις οποίες κάναμε λόγο πιο πάνω και οι οποίες οδηγούν τη βασίλισσα του Νότου, τη Χουσιθή, στην ίδια την πόλη του Βύζαντος. Συνεχίζω να υπογράφω τα επιχειρήματα της ανακοίνωσης εκείνης, όταν μάλιστα με τα αποκαλυπτικά κείμενα και με το χωρίο του εβραϊκού χρονικού του Αχιμάας ενισχύονται και εμπλουτίζονται. Είχα λοιπόν επισημάνει εν κατακλείδι ότι η παρέκβαση της Δανιήνας πρέπει να τοποθετηθεί και να αναγνωσθεί μέσα στο σολομώντειο ιδεολογικό πλαίσιο των πρώτων Μακεδόνων. Δεν είχα όμως ποτέ φαντασθεί ότι η ανακοίνωση εκείνη θα εκλαμβάνόταν ως προσπάθεια αμφισβήτησης της ιστορικότητας του προσώπου, όταν ρητά δηλώνεται ότι η μελέτη της ιστορικότητας του επεισοδίου περνά σε δεύτερη μοίρα και σίγουρα θα πρέπει να γίνει αντικείμενο μιας άλλης μελέτης, αφού προηγουμένως ελεγχθούν τα μυθοπλαστικά στοιχεία του. Ούτε βεβαίως ότι ως αντίδραση στην προτεινόμενη μυθοπλασία του επεισοδίου θα επιτεινόταν οι ανιστόρητες απόψεις για σλάβια αρχόντισσα των Πατρών με κύριο επιχείρημα το όνομα Δανηλίσ³³. Αλήθεια, αν πρέπει σώνει και καλά να της αποδοθεί μια «εθνικότητα», άλλη από αυτή της Ρωμαίας, βυζαντινής αρχόντισσας, οι πιθανότητες να είναι Εβραιορωμιά, Ρωμανιώτισσα δηλαδή, είναι περισσότερο ενισχυμένες παρά Σλαβομοραϊτισσα. Γι' αυτή τη νέα εκδοχή, τα στοιχεία που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν λιγότερο μάλιστα αυθαίρετα, αλλά το ίδιο υποθετικά, είναι: α) η αναμφισβήτητη σχέση του επεισοδίου με τη σολομώντεια θεματική και το σολομώντειο ιδεώδες των Μακεδόνων, β) η χρονική στιγμή της επίσκεψής της στο Βασίλειο, πιθανότατα κατά την περίοδο του βαπτίσματος των Εβραίων, και μάλιστα μέσα σε ένα κλίμα δικαϊκό, άκρως προορατικό και σολομωνικό, όμοιο με αυτό που διαπιστώσαμε στην επίσκεψη του Σεφατιά, γ) η επίσκεψή της και οι δωρεές μεταξωτών υφασμάτων στη Νέα Εκκλησία (μέταξα και βαφεΐς = Εβραίοι) και δ) κυρίως το όνομά της, *Δανηλίσ από τοῦ*

33. I. Sevcenko, «Re-reading Constantine Porphyrogenitus», *Byzantine Diplomacy*, εκδ. J. Shepard και S. Franklin, Albershot 1992, σελ. 192-193 σημ. 68. Βλ. και Η. Αναγνωστάκης, «Ὅκ εἰσιν ἐμὰ τὰ γράμματα. Ιστορία και ιστορίες στον Πορφυρογέννητο», σελ. 105-106 σημ. 13. Ως Σλάβια αρχόντισσα πριν από τον Sevcenko, βλ. M. F. Hendy, *Studies in the Byzantine Monetary Economy, c. 300-1450*, Κέμπριτζ 1985, σελ. 207. A. P. Kazhdan, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, τόμ. 1, σελ. 583. Αντίθετα ο Tougher αποδέχεται και σε μεγάλο βαθμό αναπαράγει αυτή την ίδια την επιχειρηματολογία μου με τις για πρώτη φορά βιβλιογραφικές επισημάνσεις μου (Jenkins, Dagron, Kartsonis), και προχωρεί πέρα τη μελέτη της σολομώντειας ιδεολογίας στα χρόνια του Λέοντος, Shaun Tougher, *The Reign of Leo VI (886-912) Politics and People*, σελ. 129-132.

ταύτης ἀνδρὸς ὠνομάζετο³⁴, ἐξού και το ὄνομα τοῦ ἐγγονοῦ τῆς, ἀναμφισβήτητα εβραϊκὸ παρά σλαβικό. Ἀν μάλιστα ἐπιμένομε στὴν εβραϊκὴ τῆς καταγωγὴ, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ὅτι ἀνήκε σ' αὐτοὺς ποῦ ἀποδέχτηκαν το χριστιανισμό και γι' αὐτό ο γιὸς τῆς τιμήθηκε με ἀξιώματα ἀπὸ τον Βασίλειο, γνωστὴ ἀνταμοιβή στους Εβραίους ποῦ προσέρχονταν στο χριστιανισμό: *κελεύσας γὰρ αὐτοῦς... προσέρχεσθαι τῇ τοῦ κυρίου διδασκαλίᾳ και βαπτίζεσθαι, προσθεὶς δὲ και ἀξιωμάτων τοῖς προσερχομένοις διανομὰς και τοῦ βάρους τῶν προτέρων ἀπαλλάξας φόρων και ἐπιτίμους ἐξ ἀτίμων ποιεῖν κατεπαγγειλάμενος*³⁵. Ἡ ἴδια δε ἐπέστρεψε στὴ χώρα τῆς ὡς ἄλλη βασίλισσα τοῦ Σαβά, *αὐθὶς πρὸς τὴν οἰκειάν χώραν ἀνθυπενόστησεν ὥσπερ τις δέσποινα τῶν ἐκεῖθεν βασιλίσσα, πολλῶ πλείονας τῶν προτέρων και μεζονας καρπομένη τιμὰς ποῦ θα μπορούσε να ἐρμηνευθεὶ ὡς πραγματοποιοίηση τῆς ὑπόσχεσης τῆς γῆς ἐκεῖνης ἀπάσης, εἰ δυνατόν, κυρίαν αὐτὴν ἀποφῆναι... κατεπαγγειλάτο*³⁶ και ἐφαρμογὴ τοῦ διανομὰς και τοῦ βάρους τῶν προτέρων ἀπαλλάξας φόρων και ἐπιτίμους ἐξ ἀτίμων ποιεῖν κατεπαγγειλάμενος. Ἐξάλλου οἱ στενὲς σχέσεις τῶν Πατρῶν με τὴν Νότια Ἰταλία δεν ἀποκλείουν ἤδη ἀπὸ παλιά κατὰ τὴν ἐπίσης πιθανότατα βιβλικῆς ἐμπνεύσεως ἀφήγηση τῆς μετοικίας³⁷ τῶν Πατρῶν κάποια συνάφεια τοῦ οἴκου τῆς Δανηλίνας με τοὺς Εβραίους τοῦ Σεφατιά. Πάντως κατὰ τα τέλη τοῦ 9ου αἰ., ὅταν με τὴν *διάταξιν αὐτῆς* ἡ Δανηλὶς ἐποίησε κληρονόμο τῆς τον αυτοκράτορα Λέοντα, ἀπὸ τα οἰκετικὰ τῆς ἀνδράποδα *ὥσπερ εἰς ἀποικίαν ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐστάλησαν εἰς*

34. Συν. Θεοφ., σελ. 227.2-3. Πάντως το ὄνομα *Δανίηλου* ἀναγράφεται σε ἐλληνόγλωσση εβραϊκὴ ἐπιγραφή ποῦ βρέθηκε ἐξω ἀπὸ τὴ συναγωγὴ τῆς πόλης τῶν Πατρῶν και ἡ χρονολόγησή τῆς εἶναι ἀβέβαιη, Α. D. Rizakis, *Achaie II, La cité de Patras: Epigraphie et Histoire*, Μελετήματα 25, Ἀθήνα 1998, ἀρ. 293, σελ. 275-276. Στὰ παράλληλα ἀνάμεσα στὴν δαβιτικὴ ἱστορία, στὴ Διήγηση τῆς Ἀγίας Σοφίας και στο ἐπεισόδιο τῆς Δανηλίνας θα μπορούσε να προστεθεὶ και το θέμα τῆς χήρας, μάλιστα ἡ περιουσία τῆς χήρας στὴν ἀνέγερση τῶν ναῶν, βλ. Dagron, *Constantinople imaginaire*, σελ. 279-280. Αὐτό ποῦ υποστηρίζει ο Dagron γιὰ το Δαβὶδ και τον Ἰουστινιανὸ ὅτι ἐξαγοράζουν «un crime de sang» ἰσχύει ἀκόμη περισσότερο γιὰ το Βασίλειο με τὴ Νέα Ἐκκλησία, ὀ.π., σελ. 279. Στὸ τελευταῖο τοῦ ἔργου, Dagron, *Empereur et Prêtre* προχωρεῖ σε αὐτόν τον παραλληλισμὸ (σελ. 220), και ἐπισημαίνει πλειστάκις τὶς ἀναλογίες, παραλληλισμοὺς και ταυτίσεις κατὰ τὴ χρῆση ἐνὸς βιβλικοῦ ρεπερτορίου θεμάτων ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς τοῦ 9ου και 10ου αἰ., ὀ.π., σελ. 69-70 και 201 κ.ε.

35. Συν. Θεοφ., σελ. 341.12.21.

36. Συν. Θεοφ., σελ. 228.14-15.

37. Χρονικὸν Μονεμβασίας, στ. 39-40 και 64-66, ἐκδ. P. Lemerle, «La Chronique improprement dite de Monemvasie: le contexte historique et légendaire», *Revue des Études Byzantines* 21 (1963), σελ. 9-10. Γιὰ το βιβλικὸ θέμα τῆς μετοικίας στο Χρονικὸ τῆς Μονεμβασίας βλ. μιὰ πρώτη προσέγγιση Ἡλ. Ἀναγνωστάκης, «Περὶ οὐσίους λαός», ὀ.π.

τό θέμα *Λαγοβαρδίας τρισχίλια σώματα*³⁸. Έτσι κι αλλιώς η περιοχή της Απουλίας, όπου και *αί Ώραι* ανατολικά του Τάραντα, η Όρια του Σεφατιά, με την ανθούσα εβραϊκή κοινότητα, έχει μια συνεχή εμπλοκή σε όλα σχεδόν τα διαδραματιζόμενα κατά τη βυζαντινοαραβική σύγκρουση στα χρόνια του Βασιλείου και του Λέοντος και οι Εβραίοι κάτοικοί της έχουν κι αυτοί το μερίδιό τους στα διάφορα δημοφιλή στους Βυζαντινούς από τη μια πλευρά και την άλλη του Ιονίου, αλλά κυρίως στους χρονογράφους, θρυλούμενα για το Σολδανό³⁹.

Δε θα αποφύγω επίσης το σολομωνικό πειρασμό να μην αναφέρω, κλείνοντας την ανακοίνωσή μου, μια άλλη αυθαίρετη ερμηνεία σύμφωνα με την οποία κάποιοι βλέπουν Σλάβους εκεί που όλα μας οδηγούν σε μια ακόμη, εκτός των άλλων, σολομώντεια παρουσία. Είδαμε στο απόσπασμα του Ψευδοσυμεών ότι το κτίσιμο της Νέας Εκκλησίας είχε αναλάβει ο βυζαντινός στόλος που καθυστέρησε να πάει στις Συρακούσες για βοήθεια, με αποτέλεσμα να εκπορθηθεί η πόλη από τους Σαρακηνούς. Ο στόλος, στην πορεία του προς την Σικελία, ακινητοποιήθηκε στην περιοχή της Μονεμβασίας από την άπνοια και η είδηση της πτώσεως των Συρακούσων τούς ανακοινώθηκε μέσω των δαιμόνων⁴⁰. Υπήρξαν μελετητές που σ' αυτή τη δαιμονική παρουσία είδαν αβάπτιστους Σλάβους της περιοχής. Κάποιος μάλιστα αναρωτήθηκε αν οι δαίμονες μιλούσαν σλαβικά⁴¹. Αν για τη Σλάβια Δανηλίνα κάναμε λόγο για υπόθεση, εδώ τα πράγματα αγγίζουν το όριο του γελοίου. Οι δαίμονες που διαπεραιώνονται από τη Σικελία στη Μονεμβασία για να μεταφέρουν την είδηση στους πριν από λίγο κτίστες ενός σολομωντείου οίκου, παραπέμπουν αυτομάτως στη *Διαθήκη Σολομώντος* *ὅς ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐκράτησεν καὶ ὑπέταξε πάντων ἀερίων, ἐπιγείων καὶ καταχθονίων πνευμάτων δι' ὧν καὶ πάντα τὰ ἔργα τοῦ ναοῦ τὰ ὑπερβάλλοντα πεποίηκεν*⁴². Ένας στόλος, που ασχολείται με την ανέγερση ενός έργου, στο οποίο το άγαλμα του Σολομώντος τίθεται ως θεμέλιο μέσα σ' ένα σολομωντείο ή σολομωνικό κλίμα, σίγουρα μεταφέρει τους δαίμονες ή τους συναντά στη Λακεδαιμονία. Κι εδώ πλέον τα πράγματα γίνονται περισσότερο αποκαλυπτικά παρά ποτέ, καθώς βρισκόμαστε μπροστά σε μια αμφίθυμη αντιμετώπι-

38. Συν. Θεοφ., σελ. 321.3-6.

39. A. A. Vasiliev, *Byzance et les Arabes*, II, 1, *La dynastie macédonienne (867-969)*, έκδ. Canard, Βρυξέλλες 1968, σελ. 15 σημ. 1 και σελ. 152-157. Στο Χρονικό του Καίμπριτζ αναφέρονται *αί Ώραι* που κατελήφθησαν από τους Άραβες το 926, βλ. Vasiliev, *Byzance et les Arabes*, II.1, σελ. 255-256 και II.2, σελ. 104· Starr, *The Jews*, σελ. 122-124.

40. Συν. Θεοφ., 309-312.

41. G. Huxley, *Monemvasia and the Slavs*, Αθήνα 1988, σελ. 13 σημ. 28 και Αναγνωστάκης, «Το επεισόδιο του Αδριανού», σελ. 211-212 σημ. 34.

42. Αναγνωστάκης, «Το επεισόδιο του Αδριανού», σελ. 203 σημ. 18.

ση της εβραϊκής γνώσης, τη δαιμονική ή σολομωνική. Με την αποϊστορικοποίηση και τον αποϊουδαϊσμό της βιβλικής ιστορίας οι Βυζαντινοί από νωρίς προσπάθησαν να αποσυνδέσουν τη Βίβλο από τους Εβραίους, τους οποίους δαιμονοποιούν⁴³. Ενώ καθιστούν σύμφωνα με τη χριστιανική ανάγνωση τον Ιουδαίο Σολομώντα βασιλικό πρότυπο, στην απόκρυφη και ανεπίσημη εκδοχή του μετατρέπουν τον Εβραίο Σολομώντα σε βασιλέα των δαιμόνων και των στοιχείων. Και ο βυζαντινός Νότος, είτε με τα Δεμένα της Σικελίας είτε με τη Λακεδαιμονία προσφέρουν, παρετυμολογική δαιμονική φιλοξενία στις σολομωνικές αυτές αντιλήψεις. Ούτως ή άλλως μαρτυρείται η παρουσία Εβραίων στη Λακεδαίμονα του 10ου αιώνα. Μια μάλιστα βυζαντινή σολομωνική επισφραγίζει με τον πιο ανάγλυφο τρόπο όσα αναφέρει ο Ψευδοσυμεών κι όσα με τη σειρά μας εκθέσαμε. Ο τέκτων, αρχιτέκτων, ο όποιος μάστορης του όποιου νέου έργου δείχνει να γνωρίζει ότι ο Σολομών κατοικοεδρεύει κάπου στο βυζαντινό Νότο, στη Λακεδαίμονα, *κάτω στη Λακεδαιμονία στὸν βασιλέα Σολομών*. Στους επόμενους μάλιστα αιώνες συνεχίζεται και ενισχύεται το παρετυμολογικό αυτό δημιούργημα πιθανόν από την έντονη παρουσία των Εβραίων στη Σπάρτη, Κορώνη και Μεθώνη⁴⁴, αλλά κυρίως από τη συνάφεια του ονόματος δαίμων-Λακεδαιμονία. Η Λακεδαιμονία στις διάφορες σολομωνικές θεωρείται χώρα του βασιλέως Σολομώντος στον οποίο μάστορες και βασίλισσες Συμπίλιες (Σύβιλλα=Σαβά=Κανδάκη=Χουσήθ=Δανηλός) στέλνουν τους δούλους τους: *Ὅριζι ὁ μάστορης νὰ ἔλθῃ ἢ κυρὰ βασίλισσα, ἢ Συμπιλιά, ὁμοῦ μὲ τοῦ λαοῦ της νὰ καθίσῃ νὰ πῆ, νὰ ἐφρανθῇ. Κυρὰ βασίλισσα Συμπιλία, ὀρίζι ὁ μάστορης νὰ στείλῃς τὸν δοῦλο σου κάτω στη Λακεδαιμονία στὸν βασιλέα Σολομών*⁴⁵. Ἐτσι, απολύτως αμφίθυμα ο Σολομών είτε ως δαίμονας είτε ως βασιλέας και πατριάρχης είναι αναμφισβήτητα Ρωμανιώτης, όπως εξάλλου θέλει τους Εβραίους απόλυτα ταυτισμένους με τα βυζαντινά συμφέροντα μια εβραϊκή αποκάλυψη του 10ου αιώνα⁴⁶.

43. «L'histoire des juifs soigneusement déshistoricisée et dejuidaïée par cette lecture chrétienne», Dagron, *Empereur et Prêtre*, σελ. 70. Για τη δαιμονοποίηση Jacoby, «Les Juifs», σελ. 139.

44. Για τους Εβραίους στην Πελοπόννησο, Ἄννα Λαμπροπούλου, «Η εβραϊκή παρουσία στην Πελοπόννησο κατά τη Βυζαντινή περίοδο», *Πρακτικά του Α΄ Συμποσίου Ιστορίας: Οι Εβραίοι στον ελληνικό χώρο: ζητήματα ιστορίας στη μακρά διάρκεια*, Αθήνα 1995, σελ. 45-61.

45. A. Dellate, *Anecdota Atheniensia*, τόμ. 1, Παρίσι-Λιέγη 1927, σελ. 433 και 593-594. Δεν μπόρεσα να συμβουλευθώ την εργασία S. Bowman, «Messianic expectations in the Peloponnesos», *Hebrew Union College Annual* 52 (1981), σελ. 195-202. Βλ. επίσης Alexander, *The Oracle*, ό.π., σελ. 61-63.

46. Sharf, *Byzantine Jewry*, σελ. 101-102, μτφρ. σελ. 201-204 και αναφορά στο άρθρο

Ήδη αναφερθήκαμε στην αντιστοιχία του αντιεβραϊσμού με το βυζαντινό ανθελληνισμό και υπογραμμίσαμε την κοινή διαπιστούμενη αμφιθυμία και επιλεκτική αποδοχή και υιοθέτηση στοιχείων: *ὁ ἔλληγνίζων ἢ ἰουδαῖζων ἢ μετατιθέσθω ἢ ἀποβαλλέσθω*⁴⁷. Ὁμως, ἐνὸς τῆς περιπτώσεως τοῦ αντιεβραϊσμοῦ ὑπάρχει ἓνα γένος ποῦ ἐμμένει σὲ μία πίστη-ταυτότητα, σὲ τὴν περιπτώσεως τῶν Ἑλλήνων οὔτε γένος οὔτε ἐμμονή πλέον ὑπάρχει, ἀκόμη καὶ σὲ αὐτὴ τὴ γενιά τῶν αβαττίστων Ἑλλήνων τῆς Λακωνίας. Πόσο εἶναι τυχαία ἡ ρητὴ δήλωσις ἀπὸ τοὺς χρονογράφους ὅτι καὶ οἱ τελευταῖοι Ἕλληγνες ἐβαπτίσθησαν σὲ τὰ χρόνια τοῦ Βασιλείου καὶ Λέοντος ὅπως καὶ οἱ Ἐβραῖοι. Ἄραγε δὲν ἀποτελεῖ αμφιθυμία τὸ γεγονός ὅτι σὲ τὰ χρόνια τοῦ Βασιλείου καὶ Λέοντος, ἐνὸς ἡ πολεμικὴ κατὰ Ἐβραίων καὶ Ἑλλήνων, τελευταία συνέπεια τῆς εἰκονομαχικῆς διαμάχης, βρίσκεται σὲ τὸ πρῶτο ἐπίπεδο, τὴν ἰδίαν στιγμή βασιλεῖς καὶ λόγιοι χρησιμοποιοῦν καὶ ἐκμεταλλεῦνται τὴν ἑλληνικὴ παιδεία καὶ σολομώντεια ἰδεολογία. Αμφιθυμία ἢ recuperation; Ἐδὸ ἀρμόζει αὐτό ποῦ διαπιστώνει ὁ Dagron μὲ ἀφορμὴ ἓνα midrash ποῦ θεωρεῖται ὅτι συνέτεθῆ σὲ τὴν Κωνσταντινούπολι τῶν 9ου-10ου αἰ. καὶ ποῦ δείχνει τὸ Σολομώντα νὰ προΐσταται ἰπποδρομιῶν τῶν τεσσάρων δῆμων σὲ τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Dagron βρίσκει πολλὰ κοινὰ στοιχεῖα ἀνάμεσα σὲ τὸ ἐν λόγω midrash καὶ σὲ τὴν αναφώνησι τοῦ Ἰουστινιανοῦ *Ἐνίκηκά σὲ Σολομώντα* ποῦ τὴ θεωρεῖ «victoire hippique: Solomon déguisé en Justinien d'un côté, Justinien déguisé en Salomonde l'autre»⁴⁸. Ἐχοντας ὑπόψη μᾶς τῆς προσαρμογῆς σὲ τῆς Αποκαλύψεις σὲ τῆς ὁποῖες μία βασίλισσα τοῦ Νότου, ἀντίστοιχη τῆς βασίλισσας τοῦ Σαβά, ἐπισκέπτεται τὴν Κωνσταντινούπολι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπεισόδιο τῆς Δανηλίδος, ὅπου ἡ Πελοπόννησος ἐμπλέκεται σὲ τῆς σολομώντειες ἐπιταγῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς σολιμωνικῆς, ὅπου ὁ βασιλεὺς Σολομὼν κατοικεῖ σὲ τὴν Λακεδαιμονία, θὰ μπορούσαμε μὲ τὴ σειρά μᾶς νὰ δοῦμε τὸ Βασίλειο καὶ Λέοντα «déguisé en Salomon», ἀλλὰ καὶ τὸ Δαβὶδ καὶ Σολομώντα νὰ

τοῦ σὲ τῆς ἑβραϊκά Α. Sharf, «The Vision of Daniel as a source for the history of Byzantine Jews», *Bar-Ilan Annual* 4-5 (1967), σελ. 197-208.

47. Γ. Α. Ράλλης - Μ. Ποτλῆς, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν Κανόνων*, τόμ. 4, Ἀθήνα 1855, σελ. 400· Dagron, «Judaïser», σελ. 359-361. Τὴν ἰδίαν σολομώντεια αμφιθυμία καὶ αντιεβραϊσμό διαπιστώνουν σὲ τὴν χρῆσι τῆς παρόμοιων θεμάτων σὲ τὴν δυναστικὴ προπαγάνδα τῶν Αἰθιοπῶν σὲ τὴν Kebra Nagast: «ambivalence is to be found in the anti-Jewish themes ... in a work that is otherwise not anti-Jewish», βλ. Johnson, «Dating the Kebra Nagast», σελ. 202-205.

48. Dagron, *Constantinople imaginaire*, σελ. 313. Βλ. καὶ γιὰ τὴν σχέση Ἁγίας Σοφίας, ἰπποδρόμου καὶ ἰπποδρομικῶν δρομῶν μὲ τὸ Μιχαὴλ Γ' καὶ Βασίλειο καὶ τὴν ἰδιοποίησι τοῦ πατριογραφικοῦ παρελθόντος ἀπὸ τὴν ἀγιολογία τοῦ 10ου αἰ., Ἀγγελίδη, «Ὁ τσαγγάρης τῆς Ἁγίας Σοφίας», σελ. 76-80.

υποδύονται τους πρώτους Μακεδόνες αυτοκράτορες. Αν δε στα χρόνια του Βασιλείου κάποια στήλη θεωρήθηκε ότι παριστάνει τον Σολομώντα, την οποία ο Βασίλειος *εις όνομα αυτού* εξετύπωσε, στα επόμενα χρόνια οι Ρώσοι προσκυνητές έβλεπαν στους απεικονιζόμενους αυτοκράτορες στο ναό της Αγίας Σοφίας, μάλιστα στον Λέοντα ΣΤ΄ του νόρθκα, τον ίδιο βιβλικό βασιλέα⁴⁹.

Τελικά η αμφιθυμία δημιουργείται από τους ίδιους τους φαντασιακούς ρόλους της αυτοκρατορικής ιδεολογίας, ή καλύτερα υποκριτικής, καθώς ο υποδύμενος το ρόλο-σύμβολο, ενώ στοχεύει με την αναβάπτιση και την εκτύπωση ενός ονόματος στην αντικατάσταση ή και οριστική κατάργηση του άλλου (εν προκειμένω των Εβραίων), ουσιαστικά συμβάλλει στην κατίσχυση του συμβόλου από το οποίο ο ίδιος ενισχύεται.

Ψευδοσυμμένων

10. *Τῷ ζ΄ και τῷ η΄ αὐτοῦ ἔτει βαπτίζει ὁ Βασίλειος πάντας τοὺς ὑπὸ χεῖρα αὐτοῦ Ἑβραίους, διδοὺς αὐτοῖς ἀξίας και δῶρα πολλὰ τότε δὲ και τὸν προειρημένον Νικόλαον τὸν προσμονάριον τοῦ ἀγίου Διομήδους ἐποίησεν οἰκονόμον και σύγκελλον, τὸν δὲ ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰωάννην δρουγγάριον τῆς βίγλας, τὸν δὲ ἕτερον ἀδελφὸν Παῦλον ἐπὶ τῆς βασιλικῆς σακέλλης, τὸν δὲ ἕτερον ἀδελφὸν Κωνσταντῖνον γενικὸν λογοθέτην.*

11. *Τῷ θ΄ αὐτοῦ ἔτει ἤρξατο κτιζεῖν ὁ βασιλεὺς τὴν Νέαν ἐκκλησίαν, και ἡ Συράκουσα παρεδόθη τοῖς Σαρακηνοῖς.*

12. *Τῷ ι΄ αὐτοῦ ἔτει Νικήτας ὁ Ξυληνίτης και ἐπὶ τῆς τραπέζης κατηγορήθη ὡς φιλοῦμενος παρὰ τῆς Ἀγούστης ὡς και ἀποκείρεται και μοναχὸς γίνεται· πολλὰ δὲ χαλκουργήματα κατέαξεν ὁ βασιλεὺς λόγῳ τῆς Νέας ἐκκλησίας· ἀλλὰ και μάρμαρα και ψηφίδας και κίονας ἐκ πολλῶν ἐκκλησιῶν και οἰκῶν λόγῳ ταύτης ἀνελάβετο· ἐν οἷς στήλη ἴσταται χαλκῆ ἐν τῷ Σενάτῳ σχῆμα ἐπισκόπου φέρουσα· ἐκράτει δὲ ἐν τῇ χειρὶ ράβδον ὄφιν ἐντετυλισμένον ἔχουσαν· ταύτην ἤγαγον ἐν τῷ βεστιαρίῳ και ἐλθὼν ὁ βασιλεὺς ἔβαλε τὸν δάκτυλον αὐτοῦ εἰς τὸ στόμα τοῦ ὄφως· και ἦν ἔσωθεν ἄλλος ὄφιν ζῶν, ὡς και ἔδωκε τὸν δάκτυλον τοῦ βασιλέως· και μόλις δι΄ ἀντιφαρμάκων ἰάθη, και τὴν στήλην δὲ Σολομῶντος ἐν τῇ βασιλικῇ οὖσαν εἰς ὄνομα αὐτοῦ ἐκτύπῳσας, τοῖς θεμελίοις τῆς Νέας ἐκκλησίας ὡς θυσίαν ἑαυτὸν τῷ θεῷ προσήξεν.*

(Έκδ. Bonn, σελ. 691-692)

49. Dagron, *Constantinople imaginaire*, σελ. 300, 310-311· Majeska, *Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, σελ. 232 και 235-236.